

Dialogoog van Katholieken met ongelovigen

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer 20
26 oktober 1968**

Hoofdredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

**mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-**

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

P. Krug: Dwaaltocht der Argonauten (pag. 3)

Casper Vogel: Ik ben nieuwsgierig — geel (pag. 4)

**G. Schlimme van Brunswijk: Over de homoseksuelen
(pag. 5)**

S. L. Fokkema: Determinisme en vrije wil (pag. 6)

HET 'Secretariaat voor de niet-gelovigen' van het Vaticaan heeft een handleiding opgesteld voor 'de dialoog der katholieken met de atheïsten'. De tekst onderscheidt drie vormen van contact: de persoonlijke gesprekken op basis van wederzijdse sympathie en achting; het gemeenschappelijk zoeken naar de waarheid; het gezamenlijk handelen ten gunste van bepaalde doeleinden ondanks verschillen van opvatting. Wat echter de openbare dialoog aangaat is het secretariaat blijkbaar huiverig. Er behoren geen personen bij te worden betrokken, die het openbare gezag of een instelling zouden kunnen binden. Het zal zelden mogen voorkomen dat katholieken optreden namens de kerk, en dan in streng beperkte gevallen. In het algemeen moet voorts 'uitzonderlijke publiciteit' worden voorkomen, en deze moet worden verhinderd als het 'duidelijk is dat de dialoog een zuiver instrument wordt in handen van één der betrokken partijen.' Geestelijken moeten verlof voor een gesprek krijgen van hun overheden, en van leken wordt verwacht dat zij van die gezagdragers de richtlijnen in acht nemen.

HOE aarzelend het Vaticaan staat tegenover de gevolgen van een gesprek blijkt ook hieruit, dat nog andere voorwaarden worden gesteld. De beoogde doeleinden moeten 'naar het goede leiden'. En 'de samenwerking mag de meest fundamentele waarden, zoals de onschendbaarheid van de leer en de rechten der persoonlijkheid op burgerlijke, culturele en religieuze vrijheid' niet in twijfel stellen. Dit kan niet slaan op vrijdenkers en humanisten, die zulke vrijheden nadrukkelijk erkennen. Het zal wel betekenen dat men niet in zee wil gaan met communisten, die een partijdictatuur voorstaan, welke de vrijheid der prediking zou kunnen beperken. Bovendien wordt aanbevolen andere gelovigen te betrekken bij een gesprek met atheïsten. 'Het is wenselijk dat op dit gebied een oecumenische samenwerking wordt aangegaan van katholieken met andere christenen op internationaal, nationaal en plaatselijk niveau. Het is tenslotte verkieslijk dat samenwerking tot stand komt tussen christenen en (gelovige) niet-christenen, vooral met joden en mohammedanen, met het oog op de dialoog met ongelovigen. 'En ook al kan ieder van de gesprekspartners tot doel hebben de ander te overtuigen van de waarde van zijn eigen

standpunt, is het gesprek naar zijn aard niet voor dit doel bestemd, maar veeleer voor een wederzijdse verrijking.'

WAT nu de dialoog aangaat met oosteuropese communisten, dienaangaande wordt een opmerking gemaakt, die zeer discutabel is. De president van het Secretariaat kardinaal Koenig zegt 'Na de gebeurtenissen van Praag vrees ik dat die gesprekken niet meer mogelijk zijn.' Er was een begin mee gemaakt, maar ze zouden dus gestaakt moeten worden. Waarom? Het gaat hier om atheïsten in Oost-Europa. Worden die als zodanig verantwoordelijk gesteld voor de bezetting van Tsjechoslowakije? Men moet een kind in de politiek zijn om niet te weten, dat leiders van grote mogendheden, welk geloof of ongeloof zij ook aanhangen, altijd in machtstermen denken. Toen in Rusland kerk en staat nauw verenigd waren heeft de grootste expansie van dit land plaats gevonden. En we weten, hoevele Russische atheïsten (en christenen!) tegen de bezetting van Tsjechoslowakije zijn. Dit geldt nog veel meer voor atheïsten in Tsjechoslowakije, Roemenië, Joegoslavië. Men vindt hen in alle communistische landen. Hoe verwerpelijk ook de politiek der Sovjet-Unie in dit opzicht is geweest, juist daarom is een dialoog gewenst. Vooral als de nadruk wordt gelegd op de wenselijkheid dat het niet gaat om een confrontatie van 'tegengestelde systemen', maar tussen 'personen die verschillende theorieën aanhangen.'

HET Nederlands Pastoraal Concilie heeft zich in september uitgesproken over 'de vormen van permanent contact en samenwerking tussen de katholieke gemeenschap en andere levensbeschouwelijke groeperingen.' Het Concilie heeft er bezwaar tegen dat, eventueel wel marxisten, maar geen niet-katholieke religieuze groeperingen bij de dialoog betrokken zouden worden. Voorgesteld wordt dus wel het vormen van een contactorgaan tussen de katholieke kerk en het humanistisch verbond, maar ook om 'enkele personen uit andere kerken en enkele "humanisten", niet-leden van het verbond' tevens op te nemen in dit contact-orgaan. Hierin zal men wel de weerspiegeling moeten zien van de mening van het bovengenoemde Vaticaanse Secretariaat.

KRITISCH ALLERLEI

Democratie

IN de Volkskrant heeft Jan Blokker het autoritaire optreden besproken van een Amerikaanse hogepriester, die de paus verdedigde en zich van de demonstratie van weglopende vromen en de interupties van een vrouwtje niets aantrok. En hij gaat dan als volgt verder: 'Ongeveer het tegenovergestelde schijnt het afgelopen weekend in Breda (Nederland) te zijn gebeurd. Daar een avondmis in de Sacramentskerk, een 29-jarige broekeman (want aan een rok is zo'n kapelaan nog niet toe) voert het woord over gelijkheid in de wereld, meent Rome te moeten kapittelen over de affaire-Schillebeeckx - en paf, daar stormt van de achterste bank de heer B. Sadée, van Confrontatie en Michaellegioen, langs het middenpad naar voren en eist dat de jonge heer zijn woorden terugneemt. En wat gebeurt? De knaap richt zich tot de 750 overige gelovigen, brengt de zaak in stemming en wordt beloofd met een staande ovatie, waarna de heer Sadée in gezelschap van drie of vier geestverwanten onder boe-geroep de tempel verlaat en vermoedelijk nog lange tijd in donker Breda van We Shall Overcome heeft lopen zingen.'

Schillebeeckx

NADAT bericht was dat prof. Schillebeeckx in staat van beschuldiging was gesteld door de 'congregatie voor de geloofsleer' (vroeger Heilig Officie geheten en nog eerder gewoon Inquisitie) kwam de mededeling dat het hier alleen ging om een onderzoek, maar niet om een proces. Tegelijk echter werd bekend, dat een groot aantal theologen 'verdacht' wordt, o.a. de Duitser Hans Küng. Maar 'processen' worden niet meer gevoerd, tenzij 'van morele aard'. Dat de nederlandse theoloog zou zijn verdedigd door dr. Karl Rahner werd ook ontkend: aan deze deskundige is alleen zijn mening gevraagd. Dat er een crisis bestond werd wel toegegeven. Natuurlijk kan de Inquisitie niet meer optreden als in vroegere eeuwen: toen leverde zij veroordeelden over aan de wereldlijke rechter, die het vonnis - althans de doodstraf, want opsluiten en martelen deed de Inquisitie wel zelf - moest uitvoeren, en dat is verleden tijd. Prof. Schillebeeckx schijnt er overigens niet veel meer van te begrijpen. Er is in elk geval een geheim onderzoek ingesteld naar de orthodoxie van zijn geschriften. En - zo zei hij - 'de geheimzinnigheid rond dit onderzoek blijf ik toch aanklagen.'

Bisschop

DE bisschop van Den Bosch, mgr J. Bluyssen, ligt ook al overhoop met het Vaticaan. Hij was (door de paus zelf, maar dat zal wel

een formaliteit zijn geweest) benoemd in een liturgische raad. Daar heeft hij 'ketterse' denkbeelden verkondigd over experimenten en veranderingen in de eredienst, die in Rome niet in goede aarde vielen. Bovendien heeft hij kapelaan J. Leemans toestemming gegeven om te trouwen, al kon deze geestelijke dan voorlopig (wegens het nog bestaande celibaat) niet worden gehandhaafd. In de eerste helft van oktober nu ging de bisschop naar Rome om een zitting bij te wonen van de liturgische raad. Daar aangekomen ontdekte hij echter, dat hij... geschorst was. Hij is toen gebleven om 'problemen te bespreken die hem persoonlijk betroffen,' zonder op het tijdstip van die verklaring (8 oktober) nog te willen zeggen wat er gaande was. 'Dat de rond mijn persoon bestaande en te betreuren spanningen zouden worden vergroot is het allerlaatste wat ik wil,' zo zei hij.

Wrag

VAN Herman Heijermans wordt weer het wraage stuk 'Besluit met muisjes' gespeeld: nog altijd een gebeurtenis!

Fons (I)

DE cabaretier Fons Jansen heeft terecht veel naam gemaakt met zijn satirische 'één-mans-show', waarin hij de eerste twee programma's heeft gewijd aan de katholieke kerk (De lachende kerk) en de oecumene (Hoe meer zielen). Deze geestige conferences waren staaltjes van waardevolle humor en ironie. Nu heeft hij dat thema vaarwel gezegd, en met zijn derde programma wijdt hij zich aan gezin en huwelijk. Het is getiteld: Kinderen. Hij zei daarover in een gesprek met Het Algemeen Dagblad. 'Kinderen worden gediscrimineerd. Als een volwassene zijn horloge kwijtraakt is het een pechvogel en als een kind hetzelfde overkomt is het een sloddervos en

krijgt straf. Als je even nagaat in welke jungle een kind opgroeit dan rijzen je de haren te berge. Het verkeer, de honden, het onweer, de inktvlek op zijn nieuwe schoolschrift, al die angsten. Ik kruip dan in drie verschillende kindertypen en ga de zaal volwassenen op de hak nemen. Soms scheld ik hen uit.'

Fons (II)

OVER zijn optreden in Vlaanderen zei hij: 'In het algemeen waren de reacties feller dan hier. Men is daar sterk anti-clericaal en grijpt iedere gelegenheid aan om dat legaal te demonstreren. Als de geestelijkheid dan ook nog voor de inzet van de lach zorgt, is er geen vuiltje aan de lucht. Of juist wel en daar ben ik voor. De oude kerk is een gesloten, onbewoonbaar verklaard ding. De nieuwe is nog niet open, maar de hongerigen staan in de rij. Die rij probeerde ik met liedjes en praatjes enige ontspanning te geven.' En nog een grapje van hem, over een pastoor: 'Ik zal vandaag niet preken, want ik heb iets te zeggen.'

Walschap (I)

DE Vlaamse schrijver Gerard Walschap heeft de prijs gekregen van de Nederlandse Letteren. De Nieuwe Linie had een interview met deze humanist, die kort voor de oorlog zijn brochure 'Vaarwel dan!' publiceerde (afschied van de katholieke kerk) en in 1963 zijn 'Muziek voor twee stemmen', waarin hij zich geheel tot het atheïsme bekende. Niettemin wordt literair werk van hem nu al uitgegeven door het katholieke Davidsfonds. Hij is op een kleinseminarie geweest, omdat zijn ouders hem hadden voorbestemd voor het priesterambt. Maar hij verloor het geloof. Over de dood zei hij: 'De mensen die wél vroom en gelovig zijn, dacht u dat zij werkelijk aanvaardden dat er iets is na het leven? Mijn moeder was een erg vrome vrouw en toen ze kort voor haar dood zwaar ziek lag, bracht ik haar een bezoek. Omdat ze zo gelovig was, zei ik: Moeder, ge gaat straks toch naar de hemel. En weet u wat ze antwoordde? Dat ze daar helemaal niet zeker van was, want dat er nog nooit iemand van was teruggekomen. Geloof, dat heeft ook

iets te maken met angst, voor een straf bijvoorbeeld.'

Walschap (II)

OVER de encycliciek Humanae Vitae van de paus zei hij: 'Kijk eens, er zijn voor de paus drie mogelijkheden. Hij kan zeggen dat de hele kerk en het geloof een vergissing zijn en dat het nu tijd wordt er een eind aan te maken. Ofwel hij vindt dat het wél de waarheid is en dat die gered moet worden. Ofwel hij zegt: 'Dames en heren, het geloof is niet waar, maar we kunnen het de mensheid niet aandoen om alles zo ineens los te laten'. Maar daarbij zou hij natuurlijk wel moeten denken aan de honderdduizenden die hij ongelukkig kan maken. Dat zou ik namelijk doen, aan die mensen zou ik denken. En dat heeft de paus met zijn encycliciek helemaal niet gedaan, hij heeft zich gedragen als een dorpspastoor die vijftienvintig jaar alleen maar konijnen heeft gehouden.'

Geweld

WE weten dat de Verenigde Staten enige miljoenen arme mensen tellen, en dat volgens de daar geldende maatstaf er zelfs wel twintig miljoen inwoners veel tekort komen. Maar het gemiddelde levenspeil is er vrij hoog. Toch zijn alle vormen van misdadigheid er in het eerste halfjaar van 1968 toegenomen. Het aantal gewapende roofovervallen en gewelddadige aanvallen steeg met 29%, moorden met 17%, verkrachtingen met 15%. En diefstal van auto's kwam 25% méér voor dan in 1967. Het zijn niet alleen materiële omstandigheden, die het peil van een bepaalde civilisatie bepalen. We wisten het en zien het weer bevestigd.

Camping

GEBOD op de camping Blankenhof bei Titisee in het Zwarte Woud: 'Het is op onze camping streng verboden, dat mensen van verschillende geslachten, bij voorbeeld mannen en vrouwen, gemeenschappelijk een tent bewonen, als zij niet getrouwd zijn, en wel met elkaar. De reden van dit voorschrift is, dat anders het doel van een vakantie - namelijk de ontspanning - niet kan worden gegarandeerd.' ('Der Spiegel')

LIEFDE

het olifantenbegrip liefde
in meer ijle bewoordingen

weergegeven:

in huizen wonen of
kinderen wiegen vooral,
in steeds ruimere huizen wonen
en samen op spaarsystemen
inschrijven;
dan soms niet te vaak
als er tijd ligt
het achterhalen van nog wat
eeuwigs tussen elkaar.

Hans van Weely

Dwaaltocht der argonauten

IN het bekende verhaal van de Griekse Argonauten en hun avontuurlijke tocht naar Kolchis (vermoedelijk Georgië in de Kaukasus) waar zij het Gulden Vlies hoopten te roven, komt een merkwaardig fragment voor. Tijdens hun reis met de Argo landen Iason en zijn mannen op de kust van de Dolionen om proviand in te nemen. Zij worden door de gastvrije Dolionen ontvangen en brengen enkele dagen op hun eiland door. De kennismaking leidt ertoe, dat zij een eeuwigdurend vriendschapsverbond sluiten. Slechts node nemen de Argonauten afscheid van hun nieuwe vrienden. Iason en zijn metgezellen kiezen wederom zee maar worden kort daarop door een zware storm overvallen. De nacht breekt aan en het tumult van de storm is zo hevig en de duisternis zo dicht, dat zij al spoedig niet meer weten waar zij zich bevinden. Zij lijden schipbreuk en menen op een vreemde kust geworpen te zijn. De bewoners van die kust bemerken, dat indringers zich op het strand vertonen. Paniek maakt zich van beide partijen meester en er ontstaat een felle strijd. Als de morgen aanbreekt, ontdekken de Argonauten, dat zij op de kust der Dolionen zijn gestrand en dat zij een bloedbad hebben aangericht onder de 'verdedigers' met wie zij de vorige dag een vriendschapsverbond hadden gesloten. De vorst der Dolionen, de gastvrije Kyzikos, wordt na deze wrede ontdekking, door de Argonauten onder tekenen van diepe rouw begraven.

Spoken zien

IN verschillende opzichten is dit verhaal merkwaardig. Hoewel het betrekking heeft op een periode uit de zeer vroege geschiedenis en werkelijkheid en mythe nog verweven zijn is het een exemplaar van het historisch gebeuren gedurende meer dan tweeduizend jaar. Duidelijk komt in het verhaal ook naar voren hoezeer mensen slachtoffer kunnen worden van waan en verblindings.

In oude mythen en verhalen wordt verblindings (men denke bv. aan Oedipus) altijd toegeschreven aan uiterlijke krachten: Het is de wil der Goden, het zijn — zoals in ons verhaal — de blinde natuurkrachten. Eerst later ontwaakt het besef, dat ook innerlijke factoren, angst, onzekerheid, frustratie oorzaak kunnen zijn van catastrofes, waarvoor de mens zelf alleen aansprakelijk gesteld kan worden en niet allerlei buitenmenselijke krachten.

Nog steeds is het Argonautenverhaal actueel. Actueel in deze zin dat het verhaal toont hoezeer mensen gedreven kunnen worden tot daden waarvan zij noch de aanleiding noch de consequenties kunnen doorzien. De 'zwarte nacht' waardoor de Argonauten het spoor bijster raakten, is vaak te vinden in ons eigen innerlijk. Onze diepste motieven doorzien wij soms evenmin als die van onze vrienden en al dan niet vermeende vijanden. In de nacht van angst en onzekerheid schijnen gestalten en gevaren op te doemen, die in de realiteit niet bestaan, maar slechts de projecties zijn van eigen angst. Zo koesteren mensen, die innerlijk onzeker zijn, wantrouwen waarvoor nauwelijks rationele gronden zijn aan te wijzen.

Armeniërs en Hongaren

INDERTIJD werd door R. Lapierre¹⁾ een interessant onderzoek verricht bij de bevolking van het Amerikaanse stadje Fresno County. Het gold het vooroordeel ten aanzien van de in dat stadje woonachtige Armeniërs, die men als financieel onbetrouwbaar versleet. Armeniërs golden als parasieten, die zoveel mogelijk van charitatieve instellingen poogden te profiteren. Voorts wreef men hen aan, dat zij twistziek wa-

ren. Lapierre verzamelde allerlei feiten, die hij op dit punt kon vinden. Toen hij deze echter toetste aan de officiële gegevens, bleken de grieven niet alleen ongegrond te zijn, maar eerder op de niet-Armeniërs van toepassing te zijn! Sinds eeuwen kennen wij in West- en Oost-Europa de vooroordelen tegen de Joden, die tot de afschuwelijke pogroms en de 'Endlösung der Judenfrage' hebben geleid.

Bijzonder illustratief is ook wat prof. Den Hollander in zijn 'Het andere volk' opmerkt over de Hongaren. Tijdens de Middeleeuwen hadden de Magyaren vanwege hun strooptochten in het Westen een bijzonder slechte naam. Maar in de 15e en 16e eeuw, toen Hongarije als 'het bastion tegen de Turken' gold, beschouwde men hen als dappere, vrome en hoofse ridders. In de periode van de Verlichting schilderde men de Hongaar weer graag af als woest, lui, onbetrouwbaar en tiranniek, terwijl voor de schrijvers van de Romantiek de Hongaar een hartstochtelijke zigeuner werd, levend in een idyllische poesta.

Over woonwagengewoners (waarvan men ten onrechte meent, dat deze hoofdzakelijk uit zigeuners bestaan) hebben wij al evenzeer ons vooringenomen, op geen enkel feit berustend oordeel²⁾, terwijl de doorsnee-Nederlander ook van mening is dat alle Turkse en Marokkaanse gastarbeiders messentrekkers zijn. In Engeland blijkt een bedenkelijke rassenhaat te bestaan, nu meer en meer kleurlingen uit de Commonwealthlanden werk zoeken in het trotse Albion.³⁾

Angst voor het onbekende

MAAR niet alleen vreemdelingen, ook 'vreemde', d.w.z. nieuwe ideeën, die niet passen in het bekende kader, worden van te voren al met wantrouwen bejegend. Hetzelfde verschijnsel valt waar te nemen in de internationale verhoudingen. Onzekerheid over de bedoelingen van de 'tegenstander' leidt tot angst en dit brengt de verantwoordelijke leiders tot onjuiste besluiten, die als kettingreacties nieuwe, onbedochte tegenacties oproepen, welke op hun beurt weer leiden tot verscherping van de tegenstellingen. Catastrofes kunnen hiervan het gevolg zijn.

Eenvoudige oplossingen zijn hier niet te geven. Een eerste vereiste is meer openheid, meer communicatie. In het persoonlijk leven is het bovendien van betekenis dat men zich bewust wordt van eigen verlangens en bedoelingen. Hierdoor kan worden vermeden, dat men de andere een bepaalde opzet toeschrijft, die men zelf onbewust koestert: 'Zoals de waard is...'

Belangrijk is niet alleen dat men kritisch staat tegenover de vooroordelen van anderen, maar vooral tegenover de eigen vooroordelen, die vaak berusten op onbewuste wensen en verlangens en verdrongen agressiviteit.

Vooroordeel, wantrouwen en angst zijn in onze steeds kleiner wordende wereld slechte en zelfs gevaarlijke raadgevers. Heel de geschiedenis door waren er Donquichottes, die vochten tegen windmolens en Argonauten, die in de vrienden van gisteren de vijanden van heden zagen.

Aanvaarding van een pluralistische wereld, waarin verschillende levensbeschouwingen, volken en rassen als gelijkwaardigen naast en met elkaar leven, is een eis van deze tijd.

P. KRUG

¹⁾ Vgl. *American Sociological Review*, no. 3, 1938.

²⁾ Zie hierover J. H. A. Wernink, *Woonwagengewoners*, Assen, 1959.

³⁾ Vgl. 'Oost en West', juni 1968.

Toen het programma van de bejaardenclub, waarvan ik een van de leidsters ben, net aan de gang was, werd er op de deur van het zaaltje geklopt. Ik vind dat altijd vervelend. De voordrachtskunstenaar heeft zich dan net, met de ogen even naar 't plafond geslagen, in de concentratie gestort, of het licht is net uitgegaan om naar dia's of naar een film te kijken, of een spreker is net aan de inleiding van zijn betoog begonnen en dan gaat die deur weer open voor een laatkomer. 'k Heb wel eens gedacht aan een briefje op de deur: 'Niet storen s.v.p.', maar dat staat ook weer zo onwelwillend.

Deze middag hadden we twee dames, die voor ons zouden optreden: een zangeres en een mevrouw aan de piano voor de begeleiding maar voordat ze konden beginnen, was er nogal wat te bespreken geweest. De gemeente Amsterdam is een tijdje geleden namelijk op het onzalige idee gekomen om op de dag, dat de Y-tunnel geopend zal worden, een autobustocht voor de bejaarden te organiseren, door de tuinsteden en de Coentunnel en de nieuwe Y-tunnel; gratis, met nog een kopje koffie toe. Nu telt Amsterdam zo'n kleine 100.000 mensen boven de 65 jaar en om die allemaal in bussen te laten rondrijden, kan de gemeente-Bruin niet trekken en de Y-tunnel niet verwerken, zodat het aanbod beperkt is. Het wijkcentrum, waarvan wij ons zaaltje huren, krijgt de beschikking over een stuk of zes bussen voor 8000 gegadigden, een soort bijbelse 'wonderbaarlijke spijziging' maar met minder bevredigende afloop.

We voorzagen onafzienbare rijen op de aanmeldingsdagen en omdat het mij met geen mogelijkheid gelukt was, kaarten voor onze club te bemachtigen, hadden we besloten, die hele gratis bustocht te laten schieten en op een andere dag, in alle rust, zelf zo'n rondrit te organiseren.

Op de dag van de aanmelding zat in het wijkgebouw iemand startklaar achter stapels buskaarten, maar geen sterveling kwam, omdat het bericht per ongeluk niet gepubliceerd was. Wie het wel wist en, uit nieuwsgierigheid, eens was gaan kijken, had zonder slag of stoot een kaart kunnen krijgen en vanzelfsprekend moest hier op de eerstvolgende clubmiddag hoog en breed en uiteraard verward over gedelibereerd worden. Ik moest veel met de voorzittershamer werken en nadat ik kwasié-wanhopig had uitgeroepen: 'Die afschuwelijke Y-tunnelbustocht komt me zo langzamerhand m'n neus uit! Nu wil ik éérs muziek!' had ik het woord gegeven aan de beide dames. Nauwelijks had de zangeres het eerste liedje ingezet of er werd op de deur geklopt. Er kwam een man binnen in een regenjas tot op z'n hielen met een verfrommeld stuk papier in z'n hand. 'Ik zeg goeiemiddag,' zei hij tegen de zaal. Wij groetten terug. 'Ben ik hier terecht bij de Y-tunnelbustocht?' vroeg hij aan mij. Ik verwees hem naar de secretaresse van het wijkcentrum, wat verderop in de gang en sloot de deur achter hem. Nooit zal hij te weten komen, waarom er daarna zo'n daverend gelach opsteeg.

Nee, dat briefje met 'Niet storen s.v.p.' moet bij nader inzien toch maar niet doorgaan.

Ik ben nieuwsgierig - geel

De groei naar volwassenheid

EEN van de meest frustrerende gevoelens die een beziëld filmmaker kan overkomen is dat zijn werk wordt omgeven door valse publiciteit. Wanneer een film aangeprezen wordt door het accent van het geheel naar een deel te verleggen, zal dat in de meeste gevallen de verkoop bevorderen maar altijd de artistieke geloofwaardigheid aanranden. Er zijn gevallen genoeg op te sommen, waarin eerlijke stellingneming bemoeilijkt werd door misleidende publiciteit, die de commercie in plaats van het kunstenaarschap diende.

ZELFS Ingmar Bergman moest dat ervaren toen in 1962 'De grote stilte' een storm van protest en kritiek losmaakte. Het merendeel der reacties gold niet Bergmans ontluistering van de traditionele geloofsbeleving, de essentie van zijn film. Nee: de door de internationale pers aangewakkerde 'volkswoede' was gewekt door enkele ontroerende scènes, die in krantekolommen al snel werden gedegradeerd tot 'teveel bloot', aan de hand waarvan anderen hun oordeel over 'De grote stilte' al klaar hadden nog voor ze de film hadden gezien. Om maar liever niet te spreken over het slag mensen dat juist op die gewraakte delen afkwam en hun 'oordeel' opging aan een daarmee verbonden gevoel van bevrediging of teleurstelling.

Het schandaal

HET jongste voorbeeld van zulk een verachtelijke publieke ontvangst is de dubbelfilm van de Zweedse regisseur Vilgot Sjöman 'Ik ben nieuwsgierig - geel / Ik ben nieuwsgierig - blauw', waarvan het eerste deel nu in Nederland is uitgebracht. Voordat de eerste meter film in vertoning kwam was het 'schandaal' er al. Het image van Sjömans film was geboren. Waar de film eigenlijk over ging? Dat was minder belangrijk! Misschien is Sjömans grootste fout wel geweest, dat hij zich verdedigde want een mens maakt er zich in veler ogen des te verdachter mee. 'Mij is verweten een sex-film gemaakt te

willen hebben, doch indien ik een sex-film had willen maken geloof ik wel dat er iets anders uit de bus zou zijn gekomen. Ik wilde met behulp van een reportage, gemengd met een simpele liefdesgeschiedenis, een kaleidoscoop maken van Zweden anno 1967 en tegelijkertijd met enkele sociale taboes afrekenen. Ik wilde een portret van Zweden maken maar ik vrees, dat het een zelfportret is geworden'. Beter dan zich te verdedigen had Sjöman zijn vooringenomen kritici wellicht kunnen vragen, eerst de film te gaan zien en te trachten de taal te begrijpen die hij sprak.

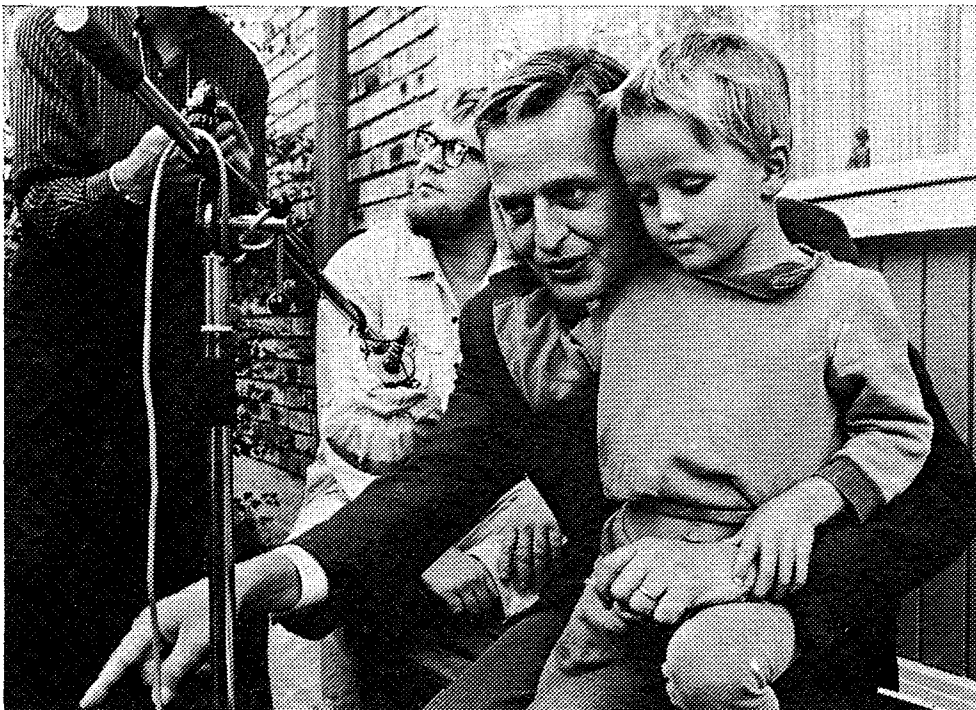
'IK ben nieuwsgierig - geel' gaat niet over seksualiteit maar over een proces van volwassen worden. Over een verrukkelijk meisje van 19, dat vragen stelt zonder er zelf ooit één te beantwoorden; dat onderzoekt zonder de resultaten tot zich door te laten dringen; dat in de ruimste zin van het woord experimenteert met lichaam en geest en die tenslotte gewaar wordt, dat zelfs haar meest heilige jeugdideaal moet wijken voor de werkelijkheid. Dat geschokt en teleurgesteld is als het ervaart, dat elke menselijke relatie bedreigd en aangetast wordt door de meest triviale gevoelens. Het meest pijnlijke proces uit de jeugd: de groei naar volwassenheid.

GEEL en blauw zijn de kleuren van de Zweedse vlag. Al kan men nu ook weer niet beweren,

dat deze vlag Sjömans lading volledig dekt; voor een belangrijk gedeelte is 'Ik ben nieuwsgierig' een kritische maatschappijbeschouwing. Het is een felle aanval op de Zweedse samenleving, die voor het oog van de wereld de standaardkwalifikatie 'socialistisch en vooruitstrevend' heeft gekregen. Sjöman gooit dit VVV-beeld in duigen. Door middel van (uitgezonderd dat met koning Gustaaf) authentieke interviews toont hij de zelfgenoegzaamheid van de progressiviteit. Telkens vermengd met geacteerde fragmenten ontstaat een oncontroleerbaar geheel; een indruk die nog wordt versterkt door de vrij impulsieve montage. In feite is 'Ik ben nieuwsgierig' een film over het maken van die film zelf. Het gedrag van de actrice Lena Nyman die, als alle anderen, onder eigen naam speelt is daarbij zijn intrige, als men daarvan tenminste nog kan spreken. Wil men haar nieuwsgierig noemen, dan heet Sjöman geïnteresseerd. Hij lijkt te weten waarover hij spreekt en filmt. Lena niet. Ze interviewt alles en iedereen en verzamelt alle reacties in haar 'Nymans Instituut': een aantal bakken vol papier. Een archief, dat slechts gebruikt wordt om gegevens in weg te stoppen en nooit te raadplegen. Onvolwassen-kritisch drukt ze door het dunne decor van de Zweedse welvaartsstaat. Ze is een typisch lid van de generatie die Godard in 'Masculin-Féminin' noemt 'de kinderen van Marx en coca-cola'. Ze predikt de absolute vrijheid in elk opzicht maar ze is diep geschokt en teleurgesteld als haar 24e minnaar (ook dat houdt ze keurig bij) een kind bij een andere vriendin blijkt te hebben. Ze ervaart wat ze anderen verwijt: rivaliteit, jaloezie, haat. In een droom vermoordt en ontmant ze hem: de onverschillige en materialistische winkelbediende Börje. Thuis slaat ze haar archief kort en klein. Laatst beelden uit de film: zowel Lena als Börje worden in een ontsmettingscentrum ontluisd. Een symbolische zuivering duidelijk: Lena wordt volwassen. Hooghartig distantieert ze zich van Sjöman, op wie ze in het begin als nummer 23 nog verliefd was.

SJÖMAN zelf? Hij moet zich ervan bewust zijn de meest onsympathieke rol te spelen. Hij brengt een spel op gang waaraan hij lijkt deel te nemen maar waar hij toch buiten blijft staan. Hij kijkt met een bijna afstotend kille blik, alsof hij registreert inplaats van ziet. Min of meer voldaan toont hij hoe hij Lena aanvankelijk aan zich bindt en haar vervolgens loslaat en afstand neemt. Vilgot Sjöman is regisseur; de rol van katalysator in Lena's leven bedekt hij toe aan Börje. Sjöman filmt openhartig, behalve waar het zichzelf betreft. Dat is zijn grootste tekortkoming en dat valt hem daarom eerder aan te wijven, dan dat hij even onthullend in zijn maatschappijkritiek is als in zijn observatie van Lena's knieval voor de realiteit. Maar dit laatste slechts wordt hem kwalijk genomen, terwijl hij dat nu net niet verdiende. Want is het tolerant en bovenal eerlijk om van een geheel de ene zijde wel en de andere niet te willen zien? Ieder heeft het recht om zichzelf oogkleppen aan te meten, maar niet om ze een ander voor te schrijven.

CASPER VOGEL

Radiolezingen

(Hilversum II)

Zondag, 27 oktober 9.45-10.00 uur: Pien Hienekamp: 'Een typisch vrouwenprobleem'.

Zondag, 3 november 9.45-10.00 uur: J. P. van Praag: 'Humanisme: doel of middel'.

Zondag, 10 november 9.45-10.00 uur: M. G. Rood: titel nog niet bekend.

Zondag, 17 november 9.45-10.00 uur: H. Bongers: titel nog niet bekend.

Over de homoseksuelen

HOMOSEKSUELEN is een onderwerp waar de wereld nog lang niet over is uitgepraat. In ieder boek dat hierover gaat kunt u lezen dat het onderzoek dienaangaande nog pas in een beginstadium verkeert, waarmee de schrijver zich dan tevens bedoelt te verontschuldigen voor mogelijk aanvechtbare stellingen. Intussen is er al zoveel over gezegd en geschreven, wetenschappelijk en polemisch, dat men tot de overtuiging zou kunnen komen, dat het hier om een indrukwekkend probleem gaat. Ik meen dat het veeleer om een misverstand gaat, waar we zo gauw mogelijk van af moeten. Echter niet door op een huilerige toon te vragen om een beetje lief te zijn voor degenen, die door een bijgelovige wereld voor 'de homoseksuelen' worden aangezien en evenmin door het etaleren van een rijtje indrukwekkende namen uit de historie, waaruit moet blijken dat homo-erotische gevoelens bij voorkeur hun intrek zouden nemen bij grote geesten. We moeten eenvoudig het hele zogenaamde vraagstuk elimineren door de erkenning dat met 'de homoseksuelen' een onderscheiding wordt aangeduid die helemaal niet bestaat, omdat, zoals de moderne psychologie al lang heeft aangetoond, homo-erotische verschijnselen algemeen menselijke verschijnselen zijn.

PLATO zag het goed toen hij in zijn 'Gastmaal' wees op de biseksuele aanleg van de mens. Iedereen kan op elk moment van zijn leven tot gedragingen komen met een homo-erotisch karakter. Voor wie daar oog voor heeft liggen de voorbeelden voor het grijpen. Denk alleen maar aan het geknuffel en gezoen onder voetballers na een behaald wedstrijdsucces, dat iedereen zo aandoenlijk vindt. Ga je daar nu een etiket op plakken met het taboe-woord 'homo', dan schaamt men zich voor zijn spontaneïteit en is de aardigheid er af. Het tragische van de kwestie zit naar mijn besef hierin, dat we 'de homoseksualiteit' helemaal in de hoek van de psychiatrie gedrukt hebben en dat de meeste psychiaters zich de rol van expert laten aanleunen om er kwasi geleerde uitspraken over te kunnen doen en er dikke boeken over te schrijven. Deze zijn vrijwel alle gebaseerd op het foutieve uitgangspunt dat 'de homofielen' een aparte mensensoort vormen. Als je dat maar vaak genoeg vertelt gaan degenen in wie gedurende zekere tijd van hun leven de homo-erotiek prevaleert – een entweder-oder-dispositie is het nooit – er zelf ook in geloven en lopen ze allicht naar de psychiater om zich te laten 'genezen'. Het wachten is nog altijd op de zielkundige die ronduit durft verklaren, dat homo-erotiek deel uitmaakt van het normale gedragspatroon van de mens en dat homoseksuele verhoudingen in beginsel dezelfde kansen op geluk en volwaardige geslachtelijke bevrediging inhouden als de man-vrouw-relatie.

BELANGWEKKEND in dit verband lijkt mij een uitspraak als die van de Groningse hoogleraar prof. dr. J. Th. Sniijders, dat de theoreticus de waarde van zijn theorieën praktisch moet toetsen en de draagwijdte van zijn verantwoordelijk handelen constant moet controleren. De mens, zo zei deze hoogleraar ter gelegenheid van de opening van het internationale congres voor psychologie in Amsterdam, schijnt het enige wezenlijk creatieve dier, een 'soort' in een constante culturele evolutie. De enorme variatie en nimmer eindigende transformatie binnen zijn soort sluit de mens finaal buiten een gesloten en complete theorie. Welnu: laten we dan beginnen met de her-

ziening van een mensbeeld dat nog zo sterk door emotioneel vooroordeel uit een voltooid verleden wordt beheerst dat het leidt tot een onverdraaglijke apartheidspolitiek in een samenleving, die zich zo graag opwindt over discriminatie-verschijnselen ver van huis. Het is onduidelijk, dat mensen die het terecht als een inbreuk op hun privacy zouden afwijzen indien anderen zich met hun intieme leven gingen bemoeien, en wel eens even zouden uitmaken of datgene wat ze in hun slaapkamer doen 'ziekelijk' of 'normaal' is, hun gefixeerde fantasieën tot voorwendsel maken om hun agressie bot te vieren op een illusoire groep. Het 'probleem' van de homo-erotiek wordt kunstmatig in stand gehouden door een zucht tot gemakshalve voortborduren op grond van premissen, die al lang achterhaald zijn. Als 'de homofielen' daar zelf aan meedoen, is dit een bewijs van gebrek aan inzicht in het wezen van de mens in het algemeen. Wie graag interessant wil doen door te poseren in een uitzonderingspositie moet dat zelf weten. Maar dan mag hij zich niet beklagen als een conventionele omgeving hem als een psychische rariteit behandelt en tracht hem uit te stoten. Zo is de dierenwereld nu eenmaal.

ALLE specifieke eigenschappen, die in de ruim honderd jaar dat er nu over dit onderwerp met wetenschappelijke pretentie wordt geschreven aan 'de homoseksuelen' zijn toegekend heeft men stuk voor stuk moeten terugnemen, omdat bleek dat het algemeen menselijke eigenschappen waren. Zelfs met de techniek van het geslachtelijk verkeer kunnen de constructeurs van het 'ziektebeeld' niets beginnen. Er blijft niet anders over dan te constateren, dat sommige mensen in hun intieme omgang met anderen gedurende kortere of langere tijd, soms ook gedurende hun hele leven, een gedragspatroon vertonen met een homo-erotisch karakter, dat schijnt voort te komen uit innerlijke noodzaak.

DIT of een soortgelijke vaagheid kan nooit een rechtvaardiging zijn om maar voort te zeuren over de apartheid, nijdig te kijken naar degenen die door het bijgeloof getekend zijn en een beetje meewarig te doen als je hoort dat er weer een, die daar niet tegen kan, zelfmoord gepleegd heeft. Zou het niet tijd worden dat de heksenjagers zelf eens naar de psychiater gaan om van hun dwangvoorstellingen en ziekelijke bemoeizucht te genezen? Daár zit het kernprobleem van de homoseksualiteit. En als de vakkundige voorlichters dan eens ernst maken met de ook door hen bepleite integratie door de homo-erotiek in te voegen in het normale mensbeeld, dan zullen ze misschien wat patiënten kwijtraken maar in elk geval een bijdrage leveren tot de gezondmaking van de maatschappelijke verhoudingen en dat is ten slotte de rechtvaardiging van hun beroep.

WIJ zijn de geachte afgevaardigde Van Dis dank verschuldigd voor zijn verzekering dat er in dit verband mensen zijn die aan gene zijde van de grens tussen leven en dood op hun tong zullen moeten kauwen. Dit onsmakelijk vooruitzicht legt op ieder die bij deze kwestie betrokken is of wil zijn een zware verantwoordelijkheid. Laten we in elk geval niet verzuimen hier al op onze tong te *bijten* zodra we in de verleiding komen er iets over te zeggen dat niet meer is dan leuterpraat.

G. SCHLIMME VAN BRUNSWIJK

SEX EN CULTUUR

HET ingezonden stuk van J. P. Wilschut (M & W 6 juli) vraagt om een repliek. Ik weet niet wat de inzender verstaat onder 'seksuele vasthouders en omverwerpers'. Mijn kritiek richtte zich tegen de 'terribles simplificateurs' die de sexualiteit zien als nauwelijks meer dan een biologisch feit, losstaande van levensstijl en erotiek. Het stukje van H. R. O. Sniijder, geïnspireerd op een N.V.S.H.-artikel, dat geheel in de lijn van Wilhelm Reich lag, gaf hiertoe aanleiding.

Met 'progressiviteit' heeft dit niets te maken. Opvattingen als de door mij gekritiseerde, zijn er al eeuwen eerder te vinden, zelfs veel vroeger dan bij de in mijn kritiek genoemde Artsybasjew ($\pm$ 1900). Tegenwoordig worden ze in onze 'permissive society' alleen wat openhartiger verkondigd, hetgeen natuurlijk de discussie ten goede komt! Overigens blijken de voorgangers van Sniijder en Wilschut vaak allerminst toonbeelden van maatschappelijke progressiviteit te zijn. Het waren vaak vertegenwoordigers van adel en 'hogere' standen die zich wel het een en ander meenden te kunnen permitteren op seksueel gebied en zonder veel scrupules! Hoe 'libertijns' de adel op seksueel gebied was, kan men lezen o.m. bij de Sade en bij Tolstoj. Even opvallend is het dat lieden, die zichzelf als de meest progressieve leiders beschouwen (bv. Castro, Mao en diverse Russische politici) op het gebied van de sexualiteit griezelig puriteins zijn. Met 'progressiviteit' heeft dit alles dus weinig te maken, wel met *hedendaagse* inzichten op psychologisch gebied.

Een enkel voorbeeld: De psychiater prof. Viktor E. Frankl schrijft in zijn boek 'Medische zielzorg' (Utrecht, 1959) terecht: 'De werkelijk gerijpte mens zal dus eigenlijk alleen kunnen begeren, als hij liefheeft. Slechts wanneer de sexualiteit expressie van zijn liefde is, kan er voor hem sprake zijn van een seksuele verhouding (pag. 133). 'Wanneer de sexualiteit de erotiek tracht te overheersen en autonoom dreigt te worden, moet de psychotherapie resp. de seksuele pedagogiek een waarschuwend geluid laten horen.' (pag. 141).

IN het Victoriaanse Engeland was de officiële fatsoensmoraal nauwelijks meer dan huichelarij: Men telde in die tijd in Londen een record aantal prostituees! Het was ook een bewijs dat er met de geestelijke volksgezondheid iets mis was. Maar dit geldt evenzeer voor de 'leer', die in de sexualiteit alleen de geïsoleerde drift en niet de mens ziet. Ook de 'progressieve'(!) Franse denker Merleau-Ponty wijst erop, dat begeerte, schaamte, liefde onbegrijpelijk zijn als men de mens als 'een bundel instincten' beschouwt of als een machine door natuurwetten beheerst ('Phénoménologie de la perception'). In de sexualiteit is de *gehele* mens te vinden. Hierin vinden wij zijn levensontwerp, zijn verhouding tot verleden en toekomst, zichzelf en anderen.

TOT slot nog dit: De sexualiteit kan, losge maakt van erotiek en levenspatroon, ook een vlucht, een roes worden, wanneer de mens zich niet opgewassen voelt tegen problemen, waarmede hij in het leven wordt geconfronteerd. Ook dan is er sprake van onrijpheid, onvolwassenheid en slavernij, hoe vreemd Wilschut dit ook moge vinden. Voor mij is het humanisme in de eerste plaats een emancipatiebeweging, die taboes moet doorbreken, maar hierbij tegelijk een bijdrage moet leveren tot de groei naar volwassenheid.

P. KRUG

Determinisme en vrije wil

HET probleem van de vrije wil treedt in het evolutieproces voor het eerst op als de mens zich 'bewust' wordt; dat wil hier zeggen, als hij zijn handelingen bewust gaat uitvoeren; immers dan kan men vragen of zijn handelingen deterministisch zijn bepaald, of dat zij door een vrije wil tot stand komen. Er zijn steeds vóór- en tegenstanders geweest, die talrijke argumenten hebben aangevoerd (zie bijv. Kohnstamm: *Vrije Wil of Determinisme*). In verband met het doel van dit artikel zullen wij volstaan er slechts enkele te noemen. Tegen een vrije wil: 1. Leerstuk van de predestinatie. 2. De 19e eeuwse mechanistische wereldbeschouwing (absolute causaliteit). 3. Proscopie sluit een vrije wil uit. Vóór een vrije wil: 1. Proscopie en vrije wil sluiten elkaar niet uit. 2. Het niet kunnen voorspellen van bepaalde verschijnselen in de micro-wereld zou ook gelden voor de mens, omdat deze wegens zijn fijnere bouw daar waarschijnlijk ook toe gerekend zou mogen worden (Jordan); zijn handelingen zouden daarom ook niet voorspeld kunnen worden, dus een vrije wil zou mogelijk zijn. 3. De heilige overtuiging van de mens zelf, een vrije wil te bezitten, ofschoon de determinist dit als een illusie beschouwt, daar volgens hem steeds het zwaarst wegend motief zal overwinnen.

OM nu een redelijk aanvaardbaar standpunt te vinden, is het m.i. nodig de probleemstelling iets anders te formuleren. We moeten niet vragen: 'Is er een vrije wil', maar: 'Zijn er omstandigheden, waarbij geen sprake is van een vrije wil?' Wij gaan daarbij uit van de volgende definitie: 'Onder vrije wil zullen wij verstaan het vermogen van de mens spontaan zijn handelingen binnen de technisch mogelijke grenzen te kunnen wijzigen, zonder medewerking van enige invloed van buiten of binnen.' Is dat mogelijk? Vele handelingen zijn te beschouwen als reacties, die berusten op erfelijke grondslagen of milieu-invloeden. Ook vele 'vrije' handelingen zijn daarop terug te voeren, maar deze kunnen ook het gevolg zijn van onbekende factoren, die in het onderbewustzijn zetelen, of van een eventuele vrije wil, maar dat is moeilijk of niet uit te maken. Wij kunnen determinisme en vrije wil a.h.w. als complementaire grootheden beschouwen. Dat betekent hier, dat als bijv. voor 75% van iemands handelingen aantoonbare oorzaken kunnen worden aangegeven, dit voor 25% niet het geval is en deze het gevolg zijn van de aanwezigheid van een vrije wil én/of onbekende factoren in het onderbewustzijn.

Droge naaldjes

orthodox vliegje weet alles van Grote Vlieg want heeft hem in zijn collectezakje
vrijzinnig vliegje weet alles van Grote Vlieg want heeft hem zelf geknutseld
Grote Vlieg weet van nix

J. C. VAN SCHAGEN
(Uit De Gids nrs. 2-3, 1968)

IN de grote groep met een hoog percentage gedetermineerde handelingen behoort de primitief reagerende mens (de 'massamens' van Ortega). In de kleine groep met een laag percentage vinden wij de 'esoterische' mens, bij wie de gedetermineerde handelingen blijkbaar (misschien schijnbaar) een ondergeschikte rol spelen. Nu is het van groot praktisch belang te weten, welke factoren bij de menselijke handelingen een rol spelen want dan is het dikwijls mogelijk in concrete gevallen bepaalde maatregelen te nemen of de juiste houding t.o.v. de medemens te vinden. Ter illustratie volgen hier in willekeurige volgorde een aantal problemen.

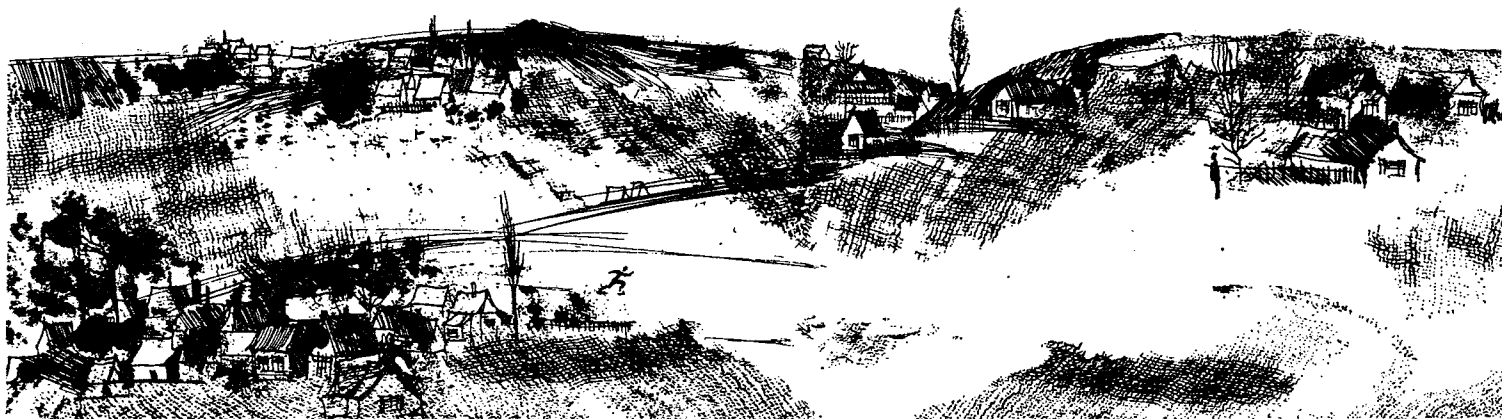
1. Het aannemen van een absoluut determinisme voert tot fatalisme, dat een funeste invloed kan hebben op de mens. 2. Verliefdheid is een sterke natuurdrang, waarbij van een vrije wil weinig overblijft (een soort tijdelijke verstandsverbijstering). 3. In hoever beroven seksuele afwijkingen de betrokkenen van hun vrije wil? In hoever zijn aanraders van vrouwen en kinderen 'schuldig'? 4. Bij het drankvraagstuk en het gebruik van verdovende middelen speelt een aangeboren karakterzwakte dikwijls een belangrijke rol, naast milieu-omstandigheden. 5. Bij gedegenereerde families en het echte misdadigertype berusten hun gedragingen voor een belangrijk deel op erfelijke grondslagen, waardoor van een vrije wil niet meer gesproken kan worden. 6. De lichamelijke toestand kan grote invloed hebben op iemands houding t.o.v. de omgeving, evenals het alledaagse verschijnsel van humeurigheid, dat allerlei oorzaken kan hebben. Veel mensenkennis en begrip wordt dan van de omgeving vereist. 7. De

echte snelheidsmaniak waant zich koning en is slechts slaaf. 8. Hoe dikwijls wordt de 'volhouder' niet aangezien voor de bezitter van een sterke wil, terwijl hij eenvoudig niet anders kan handelen. 9. De menigte kan als misdadigster optreden en tot handelingen overgaan waartoe de enkeling zich nimmer zou lenen (lynchen). 10. Massasuggestie kan elke individuele wil uitsluiten (Hitler, de Beatles). Denk ook aan de 'Verborgene Verleiders' en zijn de vrouwen niet als was in de handen van de modekoningen? 11. Milieu en opvoeding kunnen grote invloed hebben op de persoonlijkheid. 12. De psychoanalyse kan dikwijls verborgen factoren opsporen, die van uit het verborgene de menselijke handelingen beheersen. 13. Dogma's kunnen door hun dwingend karakter een funeste invloed hebben. 14. Hoe beklagenswaardig zijn zij die zich in de greep van het 'bezit' bevinden. 15. Hoe bezeten kan iemand zijn door een idee-fixe (goed of kwaad). 16. Koppig is niet identiek met karaktervastheid. 17. Hoe moeilijk is het dikwijls te zwijgen. 18. Moderne methoden ter beïnvloeding van de wil (hersenspoeling, chemische middelen). En zo kunnen wij doorgaan.

ELK van deze voorbeelden vormt een probleem op zich zelf. Niet alleen de rechter heeft hier een verantwoordelijke taak, maar ook ieder van ons als hij komt te staan tegenover een van deze problemen. Hij zal dan voor zich zelf moeten uitmaken of hij wel voldoet aan de maatstaven, die hij zich intuïtief wel bewust is en die dikwijls ook wel binnen zijn bereik liggen.

WAT ik hier bedoel is met een paar woorden aan te geven: 'binnen redelijke grenzen trachten de achtergronden en motieven van de handelingen van de medemens te begrijpen, voordat een oordeel wordt uitgesproken'. Dat is niet eenvoudig. Enige kennis van erfelijkheid en psychologie kan hier zeer nuttig zijn, maar ook met praktische mensenkennis komt men reeds ver, als deze samengaat met een medelevend begrijpen en toegepast wordt als 'oordeel niet te vlug'. Al is dan het probleem determinisme-vrije wil nog niet opgelost en zal het misschien onoplosbaar blijken te zijn, in het dagelijks leven zal het herkennen van die gevallen, waar van een volwaardige vrije wil geen sprake is, zeker van belang zijn voor de maatschappij, en de menselijke verhoudingen ten goede komen. Voorgaand betoog zou ik willen samenvatten als volgt:

Bestaat er een vrije wil? Antw.: ?
Bestaan er beperkingen van een eventuele vrije wil? Ja.
Zijn die beperkingen van praktisch belang? Ja.
Kan men met die beperkingen rekening houden? Ja.
Wordt met die beperkingen voldoende rekening gehouden? Neen.
S. L. FOKKEMA

IK denk er ZO over

Is een cdu wenselijk?

HET moet mij van het hart, dat de opmerkingen van Mr. Dirkzwager door Daniël de Lange in M & W d.d. 25 mei 1968 onvoldoende zijn beantwoord. Drs. de Lange ontkent, dat rooms-katholieken t.a.v. recht en wet een mening hebben, die afwijkt van hetgeen anderen in ons land normatief achten. In mijn omgeving heb ik meermalen de ervaring opgedaan, dat rooms-katholieken de burgerlijke huwelijksluiting als een waardeloze aangelegenheid beschouwen. Men gaat naar het stadhuis omdat de boze staat dat eist, om daarna in de kerk werkelijk te huwen, of zoals dat heet, 'elkaar het sacrament van het huwelijk toe te dienen.' Gezien de verkalkte opvattingen over huwelijk, gezin, verantwoordelijkheid van de echtelieden, echtscheiding, is dit verwonderlijk (de recente Encycliek!). Ik ben mij ervan bewust, dat de opvattingen van Dan. de Lange, Prof. Schillebeeckx, Dr. Trimbos en zo vele anderen daarvan grotelijks afwijken, zelfs onbegrijpelijk afwijken. Maar zij hebben het niet voor het zeggen, het wordt in Rome voorgeschreven.

Een sprekend voorbeeld van het voorgaande was voor enkele jaren het feit, dat in Arnhem twee r.k. advocaten als getuigen de sluiting van een voor de r.k.-ritus geldig huwelijk bevorderden, terwijl één der partners niet wettelijk gescheiden was. Eén dezer advocaten behandelde het echtscheidingsproces van één der echtelieden (wiens eerste huwelijkspartner dan wel niet rooms-katholiek zal zijn geweest; volgens de kerk leeft zulk volkje dan eigenlijk in concubinaat). Min of meer identiek aan het destijds berucht geworden Haarlems huwelijksgeval, waarbij n.b. een in de r.k.-hiërarchie tamelijk hoog geestelijke de hand had. Wat heb ik er aan, of Ir. A. W. B. Janssen in de N.R.Ct. van 6 augustus jl. een ingezonden stuk schrijft, waarin hij poneert, als r.k. voor huwelijk en gezinsleven zich niets aan te trekken van wat oudere vrijgezellen, die nimmer de verantwoording voor een gezin hebben gedragen, hem in een encycliek voorschrijven. Hij had er nog aan toe kunnen voegen: voor wie iedere seksuele ervaring dermate een taboe is, dat ze er volkomen buiten staan.

Waar is immers het massale protest van de r.k. gebleven toen de Encycliek 'Casti Connubii' uitkwam; toen Franz von Papen tot geheim kamerheer van de paus werd benoemd; toen het schandalige Vastenmandement in 1954 verscheen? Of inzake het gedrag van kardinaal Alfrink bij het dopen van prinses Irene? De laatste Encycliek en de reacties in gehoorzame zin van diverse vooraanstaande dienaren van de kerk in naburige landen bewijzen eens te meer, dat de r.k. zich onder een vreemd gezag stelt. Laat dhr. de Lange (die men ook in onze kring als een vooruitstrevend r.k. beschouwt) eens terug komen, wanneer met vereende krachten inclusief de zijne het kerkelijk recht, dat afwijkt van ons burgerlijk recht, is opgeruimd. Dan zal hopelijk ook het moment aangebroken zijn, dat een paus zich niet meer het recht aanmatigt om het atheïsme een van de grootste kwalen van deze tijd te noemen 'omdat het met zich brengt de ontwrichting van de geestelijke, morele en sociale orde in de wereld' (pauz Paulus bij de opening van het Concilie op 29 september 1963).

J. LE NOBLE

Schisma?

HET volgende schrijven richtte ik 4 augustus aan Zijne Eminentie Dr. Bernard Kardinaal Alfrink:

EMINENTIE

Het denkbeeld van een schisma moet U toch niet geheel verwerpen. De groep, die zich in 1870 in Nederland schismatiek heeft afgescheiden, leidt tot den dag van heden een rustig en onbesproken bestaan. Zulks kan niet van Uw kerk worden gezegd, want het hoofd van die kerk en de, in de kerk heerschende toestanden, staan in den laatsten tijd bloot aan kritiek en zelfs aan spot. Een aantal priesters, het gedwongen celibaat niet meer kunnende torsen, heeft het ambt verlaten en ontelbare anderen zouden daartoe stellig willen overgaan, zo zij daartoe de moed zouden bezitten. In radio en in cabaret worden toestanden van uw kerk becommentarieerd en bespottelijk gemaakt, aldus wordt het gezag, dat van de kerk moet uitgaan meer en meer ondermijnd. Uw kerk dreigt te worden – te verworpen – tot een organisatie van politieke en profane doelstellingen, een organisatie zonder geloof.

ONDER deze omstandigheden heeft U – daar ik aanneem, dat ook U zich niet met de huidige gang van zaken in uw kerk kunt verenigen – de bevoegdheid het recht, Uw recht in eigen hand te nemen en te breken met Uw kerk. Zulks doende bent U eo ipso ontslagen van de eed van trouw, destijds door U afgelegd. Degenen, die nog behoefte hebben aan een godsdienstige beleving, zullen U dan volgen in de, door U op te richten organisatie, die als Nederlandsch-Katholiek kerkgenootschap zou kunnen worden aangeduid.

Uw eerste daad als hoofd daarvan zou dan kunnen bestaan om alle leden van de clergé en van kloosterorden, die daartoe den wensch te kennen geven, te ontslaan van het hun opgelegde celibaat, hun aldus één van de eerste rechten van den mens hergevend. De, aan iedere Nederlander ingeboren vrijheidsdrang zal het toejuichen zo men verlost zou worden van de autoritaire macht over geloof en zeden, gedecreteerd vanuit het Vaticaan. Ik hoop, dat de inhoud van dit schrijven tot U zal doordringen, wetende ik, dat het uitoefenen van censuur op inkomende correspondentie in Uw kerk niet ongebruikelijk is.

Uw vriend,
MR. A. DIRKZWAGER

Links humanisme

DE hartekreet van dhr J. D. Zoete (M. & W., 28 sept. 1968) waarin hij een zekere geporteertheid van de redactie van M. & W. voor sterk linkse politiek signaleert, kan ik zeer goed begrijpen. Ook ik heb er moeite mee. Tot nu toe heb ik deze uitspattingen vergoelijkt met 'wat wil je, de PvdA en PSP zijn qua ledenaantal veruit groter dan de liberale partijen'. Het zijn immers deze radicale groeperingen (en D '66) waaruit het gros van onze leden voortkomt, of ze er lid van zijn of niet. Verder sus ik mij steeds met de opmerking 'wat wil je, mensen uit linkse groeperingen zijn meestal militanter in hun uitingen en staan vaak eerder klaar met

mond of pen om hun mening te geven dan wij, liberalen'.

Ik heb af en toe moeite het juiste verband te zien tussen de kritiek in M. & W. op een of andere daad van onze regering en het feit dat M. & W. een uitgave is van ons H.V. Ik kom in M. & W. vaak duidelijk socialistisch getinte kanttekeningen tegen op uitspraken van aan het bewind zijnde ministers.

Dhr. Zoete signaleert iets. Het is goed hier acht op te slaan. De oplossing lijkt mij NIET dat wij de liberalen onder ons moeten opporren om ook eens te schrijven in M. & W. Het begrip 'politiek op christelijke basis' (ARP, SGP, KVP, enz.) vinden velen achterhaald. Spaar ons voor een politieke partij 'op humanistische basis'. Maar de redactie moet in staat zijn zich beperkingen op te leggen en de politiek niet met de haren erbij te slepen na een eventuele onderdompeling in de humanistische sauskom. Uit mijn ervaringen in mijn werk op mijn niveau blijkt dat het voor mij gemakkelijker is humanistische principes in de bedrijfssituatie te realiseren dan politieke.

Tot slot nog dit. Bij mijn beide dochters (21 en 18 jaar) hebben wij getracht humanistische beginselen in te voeren. Zij zijn nu studentes. Zij wilden ook lid worden van een Humanistisch Studentendispuut of vereniging. Bij de voorlichtingsdag hebben zij kennis gemaakt met vertegenwoordigers hiervan die uitstekend voorlichting gaven. Commentaar dochters: 'nette en sympathieke jongelui maar wel erg links...' (Kennelijk hebben wij onze dochters ook nog de liberale beginselen bijgebracht).

Helaas, zij zijn geen lid van een Humanistisch dispuut geworden. Zij willen hiermee wachten totdat zij zich beter geschoold voelen in het voeren van discussies waar de politiek bij wordt gesleept. Jammer, het gaat toch om 'het' humanisme. In de spaarzame weekeinden dat mijn dochters thuis zijn, zal ik wel wijzer wezen hen verder in het humanisme in te voeren. Ik had gehoopt dat de verdere humanistische uitbouw, maar dan niet met een bepaald politiek signatuur, daar in de studentenwereld zou plaats vinden.

Ik blijf echter optimist.

Curaçolaan 34a, Amersfoort.

P. BRUYN

TERZIJDE

VRIJ NEDERLAND heeft wekelijks een kolom met aforismen en satirische opmerkingen. Enkele ervan volgen hier. De Amerikanen stammen ook van de apen af, maar met de Europeanen als tussenschakel. Uit de mond van priesters, die tegenstanders zijn van medezeggenschap der leken: Dat met die inspraak van God is toch ook mislukt. Zoals men weet is de man juridisch niet meer het hoofd van het gezin. Daarover deze mopjes: Goed, niet langer hoofd van de echtvereniging. Maar ik mag toch wel werkend lid blijven? En toegeschreven aan mevrouw Zeldenrust-Noordanus: Eindelijk! Wij zeggen al jaren dat de echtvereniging niet via het hoofd geschiedt. Met betrekking tot de zaak-Schillebeeckx: Nederland: kettera incognita. Of wel het strijdlid der orthodoxen: Schillebeeckx Leugenaar volgens normen van Rome en Golgotha.

**Het hoofdbestuur
van het
Humanistisch Verbond**

roept sollicitanten op voor de functie van

**medewerker van de
organisatie-secretaris**

Taak: medewerken aan het tot ontwikkeling brengen van de plaatselijke afdelingen van het Humanistisch Verbond.

Vereisten: opleiding Sociale Academie, studierichting sociaal-cultureel vormingswerk of daaraan gelijkwaardige opleiding, praktische ervaring in het verenigingsleven of het vormingswerk voor volwassenen, leeftijd tussen 30 en 40 jaar, humanistische levensovertuiging.

Sollicitaties te richten aan de directeur van het Humanistisch Verbond, Postbus 114 te Utrecht.

Op de envelop vermelden: sollicitatie.

Humanistisch Kinderhuis Ellinchem te Ellecom

vraagt per 1 januari 1969:

- a. een plaatsvervangend
groepsleidster**
- b. twee assistent
groepsleidsters**

Vereist: dipl. kinderverz. C.R. of dipl. kinderbesch. A. of opl. v. kleuterleidster.

Geboden: sal. f 500,- tot f 700,- p.m. afh. v. leeft., opl., erv.;
5 d. werkweek, 18 d. vak. p.j., 6% vak. toeslag.
Sollicitaties te richten aan de directeur, Zutphensestraatweg 38, Ellecom (Gld.) tel. 08330-4132.

HUWELIJK

De door het Humanistisch Verbond opgerichte niet-commerciële

CORRESPONDENTIEKRING

helpt u bij het leggen van serieuze

HUWELIJKSCONTACTEN

op basis van eigen keuze.

Vraag brochure met voll. inl. aan de Humanistische Correspondentiekring, postbus 210, Utrecht. A.u.b. 40 ct. postzegels bijsluiten.

INDEX-CIJFERS

van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1958	117	
1959	118	stijging 0,85%
1960	121	„ 2,54%
1961	123	„ 1,65%
1962	127	„ 3,25%
1963	132	„ 3,94%
1964	140	„ 6,06%
1965	147	„ 5,00%
1966	156	„ 6,12%
1967	161	„ 3,21%
1968	?	

Omdat „Aurora” het kapitaal van alle op Index-Benaderingsvoorwaarden gesloten verzekeringen met de bovengenoemde percentages heeft verhoogd, hebben de verzekerde bedragen hun koopkracht behouden.

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waardevaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Nachtwachtlaan 20, Postbus 9200 Amsterdam - Telefoon 78 33 55

ANNONCES:

Jonge vrouw med. analyste 33 jaar met vele interesses **zoekt kennismaking** met intelligente man max. leeftijd tot 45 jaar. Brieven onder no 91 buro M & W.

Zorgzaam en hartelijk **gezin gevraagd** voor jongen van 15 jaar (leerling lyceum), die uit pedagogische overwegingen één à twee jaar buiten het eigen gezin moet wonen (lieft niet in grote stad). Brieven onder nummer 92 buro M & W.

Buitenkerkelijk?

Vraag inlichtingen over het

Humanistisch

Verbond

postbus 114
Utrecht

(of stuur ons adressen van belangstellenden)

MENSEN KOSMOS

24e jaargang

Tweemaandelijks tijdschrift, gewijd aan de studie van wijsbegeerte, religie en geestelijke stromingen.

Redactie: Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.